

Nógrád vármegye erdőgazdasági leírása

**Boroszký Samu: Magyarország
vármegyéi és városai, 1911 sorozatból**

Czelirányos erdőgazdálkodást csak az államilag kezelt erdőbirtokokon űznek, melyekre jóváhagyott rendszeres gazdasági üzemtervek vannak; kivéve a legújabbán átvett területeket, melyeken ideiglenes gazdasági tervek alapján történik a gazdálkodás és a fásítás alatt levő kopár területeket, melyeken ez idő szerint még úgy sem gyakorolható semmiféle használat. A kisebb erdőbirtokok csaknem kivétel nélkül tűzfagazdaságra vannak berendezve, míg a cserhántás a vegyileg előállított cserzőanyagok versenyre következében egyre jobban veszít jelentőségéből. A hűkköt 80, a tölgyet mint muffát szintén 80 és mint tűzfát 40-60, az akácot pedig 20-25 éves vágásfordulóban kezelik. A cserkérget is 20 éves fordulóban hánthják. De sem ezt, sem a vágás fordulókat a magán-erdőbirtokokon nem igen tartják be, noha ezzel az erdők elértéktelenedését idézik elő, tehát tetemes kárt okoznak maguknak. Az üzemterveket engedélyezett fahasználatok az államilag kezelt területeken engedélyezték csekély terjedelműek, a mennyiben évente átlag 250 k. holdat tesznek ki; a kivágott famennyiség teljesen a birtokok tűzfaszükségletének fedezésére szolgál. Rendkívüli esetekben megengedik ugyan, hogy egyszerre több évi vágasterület fatermése használtassék ki, ilyenkor azonban ugyanannyi évig szünetelnie kell a további vágásnak. Az ekként nyert nagyobb famennyiséget többnyire nyilvános árverésen értékesítik. Az erdei mellékhaszonvételek közül legfontosabb az erdei legeltetés, mely azonban az üzemtervek előírásainak megfelelően az erdőterületnek csupán mintegy 48%-án van megengedve. Ennek ellenében viszont sok helyen meg van engedve a fűsarlózás, mely főként a szegényebb néposztályra gyakorolt hasznával a legeltetési tilalmat ellensúlyozza.

A vágások pótlását és a kopár területek fásítását csemeterültetés úján szokták eszközölni. Az 1910. évben Nógrád vármegye 172 erdőbirtokán beerdősítendő volt 1049,19 k. holdnyi terület, melyből mesterséges úton 642,4 k. holdat be is erdősítettek, 455,75 k. hold pedig erdősítetlen maradt. Az erdősítés eredménye évről-évre kedvezőbb, a mi azzal az egyre fokozódó erdőültetési kedvvel magyarázható, a melylyel a teljesen hasznavehetetlen, kopár területeket befásítják és megkötik. Hogy mindamellett mégis maradt beerdősítetlen terület, annak oka a kedvezőtlen időjárásban és egyéb helyi okokban keresendő.

Az erdei tisztások beültetésére és a vágások hézagainak pótlására szükségese erdei facsemeték nevelése czéljából Balassagyarmaton, Losoncban és Litkén 27,62 k. holdnyi terjedelemben állami csemeterkek vannak berendezve, melyekből 1910-ben 3,191.000 drb. facsemetét adtak ki. Ezenkívül van a vármegyében 11 magánbirtokostól fenntartott csemeterkert, 6,97 k. hold terjedelemben. Balassagyarmaton van ezenkívül még egy kisebb terjedelmű állami eperfa-csemeterkert, mely 100-120 czernyi csemeterkészletével a selyemtenyészést van hivatva Nógrádban előmozdítani.

Az erdei károk Nógrád vármegyében általában nem nagy jelentőségűek, miután azok a kevésbé értékes faválasztékok elidegenítésére szorítóknak. Már jelentősebbek a futótűzek, melyek rendszerint tavasszal, száraz időjárásuk pedig nyáron is elég sűrűn szoktak fellépni. Ezek többnyire onnan származnak, hogy a népben az a hit él, hogy a legelő vagy rét csak akkor lesz dús, ha lehetnek. Ennek szabad helyen semmi akadályja nincs, de erdők közelében vagy erdőtüztásokon nem egyszer nagyobb veszedelmet idéz elő. A legnagyobb károkat okozza azonban az omeria dispar nevű hernyó, mely ha a csererdőkben főllép, rendszerint három éven át pusztítja azokat. Az első és utolsó évben kevésbé, de a második évben való tömeges

megjelenésével sok helyütt teljesen lepusztítja a fákat és az egész erdő egyetlen levél nélkül, kopáran áll; minek következtében a fa fejlődése ugyanannyi évvel visszamarad. Ilyen veszedelem két év előtt volt Nógrád vármegye cseres erdeiben, de az elmúlt évben már teljesen megszűnt.

Alig van a vármegyének olyan számottevő uradalma, a mely mellett kisebb-nagyobb park ne volna. Nyilvános kertek és ligetek azonban csak a r.t. városban, a vármegye székhelyén vannak. Ilyenek Losoncban, a Kármán-sétány.

Balassaagyarmaton néhai Erzsébet királynénk emlékére szintén szép és kellemes Erzsébet-ligetet találmunk, melyet újabban telepítettek mintegy hat k. holdon és egyik sarkában az 1848-49-ben elesett nógrádmezei honvédek emlékét őrző csinos kőoszlop áll; a község külterületén pedig az ú.n. Népliget van, melyet 1892-ben 13,75 k. holdon *Kondor Vilmos* erdőtanácsos, a balassaagyarmati erdőhivatal vezetője telepített. Történelmi emlékü vagy természeti nevezetességű fát többet találunk a vármegyében. Így a nógrádi vár romjai közelében áll hatalmas, vén hársfáról azt beszélik, hogy már a honfoglaláskor ott állt. Egy tót népballada így zeng róla:

*Turul madár rászállott a lippára, (hársfa)
Feltűzték a Hunger zászlót a várra,
Kunócz főúr lett már Naugrád gazdája,
Folkus bíró lett a tótok bírása.*

Romhányban szintén van egy öreg hárs, melyet Rákóczi hársának neveznek, mivel a romhányi csata idején a fejedelem állítólag alatta állt volna. Ugyancsak Romhányban van egy török mogyorófa, mely még a török időkbeli való. Diósjenőn báró Pirett tulajdonában van egy olyan hatalmas méretű tölgy, melyet hat ember karja alig tud körülfogni. Végül megemlíttjük, hogy újabban Litke és Piliny közelében az erdőkben nyári szarvasgombát is találtak, a mely nemcsak e vidéken való ritkasága miatt, hanem mint ízletes tápláló növény is megérdemli a figyelmet.

A vadászattal, a mennyiben az az erdészettől úgyszólván el sem választható, a következőkben foglalkozunk, annál is inkább, mert a vármegyében igen szép és nagy vadállományal rendelkező területek vannak. Ezek között első helyen áll a *Zichy*-féle senioriális uradalomhoz tartozó nagylyukersei terület, a mely a szabad területek közül leginkább bővelkedik vadban s a hol a legszebb agancsos példányok találhatóak. Utánna gróf *Károlyi* Erzsébet bujáki pagonya említendő, melynek egy része ugyan már be van kerítve, de többi részét is vadaskertté alakítják át. Ezen a két területen van még a legszebb sörtevadállomány is.

Vadaskert, a most alakuló bujákin kívül, a vármegye területén csak egy van, a kékkői. 1500 hold kiterjedésű erdő, dróttal van magasan bekerítve, melyet szabad területű erdőség vesz körül, hol néhány éve a muflont is meghonosították.

Az őzek az említett területeken többé-kevésbé szintén tenyésznek, de ép a szarvasoknak utóbbi időkben történő nagyobb méretű szaporodása következtében lejjebb, a kisebb erdőségekbe húzódtak.

Apróvadban Nógrád legnagyobb része meglehetősen szegény és bár igen sok alkalmas területe van az apróvad tenyészésére, a területtulajdonosok nemtörődömsége következtében a nyúl és a fogoly elszaporodni nem tud. De azért ott, a hol törődnek a vadval és némi gondot fordítanak rá, ott igen szép apróvadállomány van. Így Nógrád déli részén: Heréd, Lőrinczi, Jobbágyi, stb. községekben és a főntebb fekvő Érsek-vadkert, Dejtár, Patak és Ludány községekben is. Fácán a vármegye területén kevés van, mivel erre a szép vadra alig fordítanak gondot.

Vadásztársaság a vármegyében sok van, de olyan, melynek tagjai a vadat nemcsak lövik és pusztítják, de annak tenyészésével, elszaporításával, a ragadozó vadaknak az irtásával is törődnek, vajmi kevés.

VÁNDORGYŰLÉS

Egymás után indultak az autóbuszok az egyes bemutatóhelyek felé. A könnyű kis hátizsákban ott lapultak mindazok az ismertetőik, melyek segítettek eligazodni a látnivalókban. A terepen gyaloglókat segíthette a hátizsák mellé kapott rézfokos, mely túl a praktikumon hirdeti a Vándorgyűlés helyszínét.

Helyszínek

Balassagyarmati városnézés

Régészeti ásatások igazolták, hogy a mai Balassagyarmat területe már a rézkor idején is emberrek lakta vidék volt. A helység nevét a honfoglalást követően a hét magyar törzs egyikéről, Gyarmatról kapta.

Gyarmatot 1246-ban IV. Béla a Balassák ősenek adományozta. A család ősei a tatárjárást követően 1260-tól erődített helyé alakították. Ez idő tájt válik Gyarmat a Hont és Nógrád megyei nádori gyűlések színhelyévé.

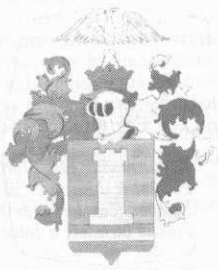
1552-ben Gyarmat várát a török elfoglalta és később fölgette.

A XVIII. században megindult az újjáépítés, 1730-tól kezdetét vette Balassagyarmat virágkora.

Balassagyarmat 1790-től a megye székhelye volt. Az új megyeháza – amely a város szívében ma is áll – 1835-re épült föl. A reformkori Nógrád megye élénk társadalmi, politikai életének már ez az épület adott helyet. Itt dolgozott Madách Imre és később Mikszáth Kálmán is.

Balassagyarmat kisvárosi hangulata, újjáéledő történelmi, irodalmi, zenei hagyományainak, képzőművészeti értékeinek megismerése, múzeumainak, kiállítóhelyeinek megtekintése, gazdag élményt jelenthet az idelátogatók számára.

1647-től Eszterházy Ferenc (helyettese: Balassa Ferenc) volt a vár kapitánya. Az ő parancsnokságuk idején történt

az az eset – más történeti forrásokban erre még utalást sem találtunk –, melyet Mocsáry Antal jegyzett le a 19. század elején. Szöveghű leírását azért közöljük, mert az eseményre, a Palócligetben, egy ma is látható emlékgúla utal.

„Értésekre esvén a Gyarmati Magyar lovasoknak 1648-dik esztendő Augusztus hónapjában, hogy Novigrád várából egy nagy születésű Török menyaszszony Esztergom várába fog vitetni pompás készülékekkel, azonnal eleibe állottak egy keskeny mély útban a vég násznépnek, nagy tsendességben várván annak érkezését; melly megtörténvén, a kisérő Törökökre rohantak nagy bátorsággal, s azokon elszánt erővel győzdelmeskedtek, közülök sokakat öszve aprítottak, és a Török paripákkal együtt elfogták, s nagy örömmel a Gyarmati várba kísérték.

Hogy ezen nagy veszteségeket a Törökök nem fogják bosszúállás nélkül hagyni, azt a Gyarmatiak előre látták. Egy Aga vezérleése alatt négy ezer Török szállt Gyarmat alá, számos kapákkal, ásókkal és egyéb eszközökkel megterhelte szekerekkel. Ily nagy készüléttel körülvették Gyarmat várát, azzal az eltökéllett bosszúálló szándékkal, hogy ezen menedék helyet egészen feldőljk, semmivé tegyék, azt mondván, hogy ez nem vár, hanem tolvajok barlangja, és a Huszárok jészke!

Annakokáért a Törökök, minekutánna a várat körülvették volna, nagy indulattal az árkolásoknak és karózáásoknak rontásához kezdtek. Ezt látván a Gyarmati lovas fegyveresek, a város lakosaival, és a Palánki Magyar lovagokkal együtt, a kik épen a megelőző éjtszakán értek Gyarmatba egy éjjeli nyugvás végett, egy akarattal, egy erővel, s egész magok elszánásával kirohantak a várból a Törökök ellen. Az aszszonyok olajjal és forró vízzel, a férfiak pedig először lövöldözéssel, annakutánna karddal és hegyes törökkel sok Törököt elejtettek.”

Az ortodox zsidó temető

A palóc múzeum

Börzsönyi barangolás

A nagyoroszi térség erdőgazdálkodási lehetőségét, annak gyakorlatát mutatták be a vendéglátók. A túra érintette a drégelyi várromot, az Óriáskő és a Sárkánytörés nevű földtani képződményeket, a helybeliek menedékiül szolgáló Alagutat és a csodatévő Tsitári forrást és kápolnát.

Drégely vára

1552-es hadjáratában Ali azzal kezdte műveleteit, hogy a gyöngye Drégelyt támadta és vívta meg. E régi, az idő, az elemek, a villám által egyaránt megrongált erődben rendszeren csak 48-80 főnyi őrség szokott lenni. Az ostrom alatt sem volt benne sokkal több, legföllebb 150 ember. De mindent pótoló kapitányának, Szondy Györgynek lelkesedése, buzgalma és önfeláldozása. Már az év elején tudta, hogy a várat ostrom fenyegeti. A királyhoz, a kamarához, a szomszéd urakhoz és főpapokhoz fordult tehát segítségért. A király 40, Selmeczbánya 26 fegyverest küldött neki. De hiányzott az ágyú, puskapor, ólom és más hadi szer, a várfalak pedig nagyon rossz karban voltak. A király utasította a kamarát, hogy e hiányokon segítsen. Történt is valami, de kevés, csak három-négy kőműves javíttatta a falakat. Szondy mindazáltal eltökélte, hogy a tengernyi ellenséggel szembe fog szállani. Vállalkozása reménytelen volt, mert urak, vármegyék és a német kapitányok készültek ugyan Drégelyt fölmenteni, de megfelelő had összegyűjtéséhez hetek kellettek, a gyön-

A bernecebaráti erdészek Drégely váránál

A tsitári alagút feltáró szakasza

ge Drégely ellenben napokig sem tarthatta magát. Nem védői, hanem falai voltak gyöngék s omlottak össze a török ágyúk első lövéseire. A nagy torony mindjárt bedől s többeket maga alá temetett, de a rohamot Szondy vitézül visszaverte, mire Ali a nagy-oroszai pap útján szólította föl, hogy eleget tevén a fegyverbecsületnek, szabad elvonulás mellett adja át az összelőtt erődot. Szondy azonban a gondjaira bízott vár romjai alá akart temetkezni. Foglyait és két gyermek-apródját, Libárdyt és Sebestyént a török táborba küldé, s arra kérte a pasát, hogy tisztességre tanítsa, vitézekké nevelje őket, magát pedig, ha elesik, temettesse el tisztességesen. Megtevéen végintézkedéseit, megmaradt társaival elszántan várta a török új rohamát s vitézül harcolva esett el. A pasa teljesíté a hős utolsó kívánságát, tisztességesen eltemette és sírjára iratos kopját tétetett. A kötelességteljesítés és hazafiasság nemes példájaként él azóta Szondy a magyarság emlékezetében. Már kortársa, Tinódi megénekelte s daliás alakja soha sem szűnt meg legjobbjainkat dalra lelkesíteni. A nemzet azon rétegeiből származott, melyek akkor kívül álltak az alkotmány sánczain. De életével és halálával tanúságot tett arról, hogy hazaszeretet és kötelességérzet nincs rendi kiváltságokhoz kötve, s élni-halni minden igaz ember tud szülőföldjeért.

Szondy vitézsége nem buzdította követésre a szomszédokat s Drégely elestének hírére az összes közeli várak őrsége szétfutott s a várakat az ellenség harc nélkül vehette birtokába.

(Forrás: Hóman B.–Szege Gy. A magyar nemzet története. 8 kötetes.)

1997

Pro Silva Hungariae díjasok

1. Nádaskay Gábor, a Kiss Ferenc Erdészeti Szakközépiskola, Szeged nyugállományba vonuló igazgatója
2. Dr. Fadgyas Kálmán, az Állami Erdészeti Szolgálat nyugdíjas erdőmérnöke
3. Vas László, az Új Út MgTsz Nagykanizsa-Miklósfa igazgatósági elnöke

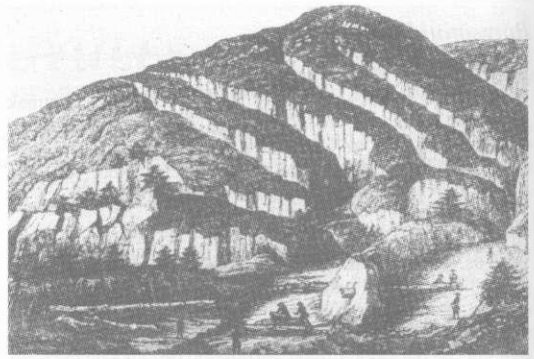
Gratulálunk!

Ipolytarnócz

(Borovszky alapján, 1911)

Ipolytarnócz. (Azelőtt csak Tarnócz.) Ipoly menti magyar kisközség. Van 187 háza és 846 róm. kath. vallású lakosa. Postája Litke, de távírója és vasúti állomása helyben van. A község első ízben az 1332-37. évi pápai tizedjegyzékekben fordul elő; ekkor tehát már plebániája is volt. 1492-ig a Dicső-szentmártoni *Kizdi* és a *Tarnóczyi* családok bírták. 1499-ben a Tarnóczyi család tagjai osztottak rajta. 1558-ban *Berényi András*, *Zerdahelyi István*, *Pelinyi Bálint* és *Muraközy Máttyás* nyerték adományul Ferdinánd királytól. Az 1598. évi adóösszeírás szerint azonban csak a Pelinyi családé volt. 1616-ban, a Pelinyi és a Muraközy családok kihaltával, e birtokokat *Berényi András* örökölte, a ki e részjárságokra 1627-ben nádori adományt eszközölt ki magának. 1715-ben 20 magyar és 1720-ban 24 magyar háztartást vettek itt fel.

A község egyik nevezetessége amaz óriási megkövült fatörzs, melyet *Kubinyi Ferencz*, a Magyar Nemzeti Múzeum későbbi igazgatója ásatott ki s a múzeum költségén boltozatot emelt föléje. A nép gyurtánfának nevezi. Mintegy 10 évvel ezelőtt e fatörzs közelében megkövesült őssálat-lábnymokat is fedeztek fel, melyek a Földtani Múzeumba kerültek. A vízmóságokban több helyen megkövesült czipafogak is találhatóak. E községhez tartoznak: *Kisdályó*-, *Botos*- és *Hólya*-puszták. *Kubinyi Ferenc* földbirtokos 1836-ban a Losonc közeli Videfalván értesül a hatalmas megkövült fárról. Pásztorok vezetésével elmegy a tarnóczyi „kömedence gödörhöz, ahol a kopár dombok legborzasztóbb alakban mutatkoznak, a földből kiálló egy-egy nagyobb darab megkövült fát venénk észre” – közli az 1842-ben megjelent munkájában. Részletesen ismerteti a 22 öl hosszúságú fa környékét is és a nagy természetudós ismerőse tisztelgeti „*Petreffectum giganteum Humboldtii*”-nak nevezi el. Selmecen, az Akadémián megelemezeti a fát! (Békasó 86,00, víz 9,22, szén 2,78, agyagföld 1,32, veresvasas 0,54 század rész.) A továbbiakban írja: „a fa nagy részét földdel terítettük be, nehogy a vandál kezek, melyek hazánkban fájdalom! gyakoriak, semmivé tegyék – mint már annak részét, az úgynevezett kőlőcát semmivé tették”. Kubinyi nem csalódott az utódokban sem. Szabó József (1865) a megkövült fát miocén korúnak határozta. Megközelítőleg a kiásott 11,5 öl hosszúságú fát 800 q-ra becsüli. Szerinte a „Gyurtyánfa” megmentésének egyetlen lehetősége az elszállítás. *Staub Móric* (1889) a fa tövének kiásásakor annak területét 8 m-ben állapította meg.

A „kömedence” kovásodott fenyőfa törzse
(id. Markó Károly rajza 1840 körül)

Tuzson János (1901) vékonyecsiszolatok tömegét vizsgálva megállapítja: „az ipolytarnóczyi megkövült fa egy olyan fenyőfajt képvisel, amelynek sem fosszilis, sem recens képviselője nincsen.” A lelőhelyre utalva a megkövült fát *Pinus tarnóczyensis* néven ismerteti a világviszonylatban is kiemelkedően remek munkájában.

Greguss Pál (1954) a megkövült fát az öttüts levél, a rendkívüli nagyság és a szövettani szerkezet alapján *Pinuxylon lambertoides*-nek nevezi el, melyet 1967-ben *Pinuxylon tarnocziense* névre módosít.

Baktay M. – *Fejes J.* – *Horváth A.* (1964) az ősfenyő együrrűinek vizsgálatával az alsómiocén napfolthatás 7 éves ciklusváltozását bizonyítja a jelenlegi 11 éves periódussal szemben. A ciklusrövidülés is egyik indoka az alsómiocén éghajlat sajátosságainak.

Ipolytarnóczyon az egykori óriásfenyő törzsének már csak 3 nagyobb töredékét láthatjuk eredeti helyzetében. Vastagabb törzsrészeit a pince boltozata, míg a lombkoronához tartozó vékonyabb részét a nagycsarnok épülete őrzi.

A pusztítás már a felfedezés évében megkezdődött, ami sajnos a hírnév terjedésével csak fokozódott. A kirándulók emlékként, a gyakorlatibb érzékek fenőkönek, építőkönek hordták el a „Gyurtyánkövet”, sírkövek még temetőbe is került belőle.

(Dr. Bartha Lajos ismertetője)

Cserhádi barangolás

A még szakembereink – no nem a helybéliek – által is érdemtelenül elhanyagolt festői szépségű Cserhát vidékére invitáltak a rendezők.

Hollókő vára mellett (felett) húzódó Fekete-hegy kerülésekor a rimóci erdőrezervelet felzárkózott adtak a hely igazi szakmai kihívásaiból, az erdész keserves munkájából. Am az igazi szenzáció a Hollókő vára feletti dombon felállított elemozsias asztal és a tárogató hangjával együtt kapott élmény volt. A rendezők a világörökség részét képező faluban is „eldugtak” egy kis meglepetést. Búcsúzóul a helybéli palóc menyecskéket forgathatták meg erdészeink.

Hollókő

A Sárhegy északi oldalán, Szécsénytől nem messze fekvő, magyar kisközség. Van 89 háza és 439 róm. kath. vallású lakosa. Postája Nagylóczy, távírója és vasúti állomása Szécsény. A Kacsics nemzetség ősi birtoka. A XIV. században e nem-

zetség Illés-ágából származott Péter fiai, Mihály, Péter, Leuszták, Mikó és Jákó birtokában találjuk, a kik a nemzetség várát 1310-ben Csák Mátnak adták át. 1313. április 24-én I. Károly

Külföldi vendégeink egy csoportja

király, az ugyane nemzetségből származott Szécsényi Tamás lublói várnagynak adományozta, a ki azonban csak Csák Máté hatalmának megtörése után juthatott a vár birtokába, a mikor Károly királytól 1327. május 21-én új adománylevelet nyert. Az 1411. évi osztály alkalmával a vár Szécsényi Lászlónak jutott, a ki 1455-ben Guthi Országh Mihálynak és Lossonczy Albertnek zálogosította el, kik halála után: 1461-ben és 1481-ben a birtokba királyi adományt nyertek. 1552 nyarán, Sághy András és Csáky Imre várparancsnokok egyetlenkedései következtében Ali basa, a budai kormányzó, a várat elfoglalta. A törökök azonban nem valami nagy jelentőséget tulajdoníthattak e várnak, mert 1558-1559-ben mindössze 24 emberből álló őrséget tartottak benne, 1593-ban Pálffy Miklós és Tiefenbach Kristóf visszafoglalták a törököktől, de 1663-ban ismét a törökök kezébe került.

Hollókői fafaragás

Az a szép, az a szép...

Hollókő vára

Jólesik a jéghideg sör a cseres árnyékában

Tapasztalatszere